

Др Наташа Д. Марјановић

МУЗИКА У СРПСКОЈ ДОКУМЕНТАРНО-УМЕТНИЧКОЈ ПРОЗИ
ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 19. ВЕКА*
(ауторски сажетак)

Овај рад представља сажетак истраживања у којем је српска документарно-уметничка проза друге половине 19. века сагледана као драгоцен извор за упознавање токова и веза између српске културне и музичке историје. Истражена грађа потврђује да је музика, у сфери јавног и приватног, била важан сегмент живота свих слојева српског друштва 19. века, у сложеним геополитичким и културноисторијским контекстима. С обзиром на природу извора, сведочанства носе индивидуализовану, парцијалну перспективу, често подређену функцијама и облицима текста, поетици појединих аутора и концепцијама конкретних мемоарских дела. Посебно је коментарисан „ниво документарности“ мемоарских извора, односно условљеност типа записа о музици природом документарно-уметничких жанрова.

Кључне речи: мемоаристика, музика, сведочанства, културна историја, приватно и јавно.

Ово истраживање показује да дела из корпуса српске документарно-уметничке прозе друге половине 19. века представљају драгоцену грађу за упознавање токова српске културне и музичке историје. Аналитички су обрађени мемоари, дневници, аутобиографије и путописи, као и одабрани биографски списи о знаменитим појединцима овог периода, из пера угледних српских културних посленика, књижевника, државника и политичара: Јакова Игњатовића, Милана Савића, Јована Суботића и Савке Суботић,

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту *Идентификација српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (ОН 177004), који се реализује уз финансијску подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Лазе Костића, Бранислава Нушића, Тодора Стефановића Виловског, Павла Софрића, Владимира Јовановића, Милана Ђ. Милићевића, Владана Ђорђевића, Михаила Полит-Десанчића, Косте Христића, краљице Наталије Обреновић, краља Николе I Петровића, Никанора Грујића, Симе Матавуља, Стевана Тодоровића, Николе Крстића, Пере Тодоровића, Милице Стојадновић Српкиње, Драгомира Брзака, Љубомира Ненадовића, Јована Грчића.¹ У раду су претежно анализирани објављени књиге. Услед ограничења која намећу оквири истраживања, изостављен је преглед документарних записа који припадају архивској грађи (попут необјављених успомена) или прозе објављиване у периодици, док је преписка коментарисана селективно.²

Мноштво тематски, садржајно и идејно различитих сећања на „музичку“ – сведочења о различитим областима, видовима и аспектима музичког стваралаштва, извођаштва и рецепције – представља важна сведочанства за историју рецепције српске (и европске) музике и историју музичког живота код Срба. Из извора су издвојени упечатљиви одломци о популарним музичким праксама, актуелним културно-уметничким, музичким догађајима, о институцијама културе и о знаменитим појединцима у свету уметности. Добијена је слика сложених друштвених и културно-историјских прилика у којима је музика, у зависности од средине, имала различиту улогу и функције – тако се у оквиру сваке од тематских целина преплићу слике из јавног и приватног живота, из градске, варошке или сеоске сфере, сведочанства о друштвеном и културном животу међу Србима у Хабзбуршкој монархији, у Кнежевини и Краљевини Србији или у другим националним срединама.

Највећи број записа односи се на општи феномен друштвених окупљања. Када је реч о приватној сфери у градској и варошкој средини, доминирају сведочанства о кућним и салонским дружењима уз клавирско или камерно музицирање. Потврђено је да је овај тип музичког дружења живео најдинамичније међу српском елитом, школованом у европским центрима и окруженом припадницима виших друштвених слојева. Документарни записи осветљавају атмосферу омиљених музичких окупљања у домовима угледних српских грађанских породица, културно-уметничким матицама српске интелигенције у градовима јужне Угарске (Будим, Пешта, Сентандреја), у Бечу, као и у Кнежевини/Краљевини Србији. Показано је такође да су салонска окупљања и музицирање у оквирима дворског и грађанског живота, у многим сегментима организовани по угледу на западноевропски, посебно

¹ Детаљан списак извора видети у прилогу.

² Основним изворима су придружени увиди у сегменте преписке Корнелија Станковића, која је обрађивана у оквиру рада на пројекту припреме композиторових *Сабраних дела*. Разматрани су и сегменти преписке Јована Пачуа, Исидора Бајића, Мите Топаловића, Тихомира Остојића, Стевана Мокрањца, Драгомира Брзака и Јована Иванишевића, објављени уз биографске записе о поменутих композиторима у делу Јована Грчића *Портирети с њима*, I–V, Загреб 1921–1939, као и одломци преписке Милана Савића са Урошем Предићем (в. Савић 2009).

француски модел, као сегмент „полујавне приватности“, одражавали и различите аспекте друштвених дешавања и политичких прилика. Описи музиком испуњене свакодневице угледних српских грађанских породица, књижевника, писаца и песника (Коста Трифковић, Бранко Радичевић, Симо Матавуљ), гимназијских професора, новинара, правника, лекара, посредно приказују атмосферу у којој су у минулој епохи у круговима музичких аматера стасавали и чланови музичке публике.

У контекстима јавног грађанског друштвеног живота истакнута су сећања на делатности институција културе. Реферирано је на додирне тачке у активностима мемоариста, посебно оних из јавне политичке сфере, и раду певачких друштава, главних представника јавног културно-уметничког живота, пре свега међу Србима у Хабзбуршкој монархији, али и у Кнежевини/Краљевини Србији. Многи су, попут Лазе Костића, Јована Суботића, Тодора Виловског, Бранислава Нушића, Владана Ђорђевића и Милорада Шапчанина, били почасни чланови и угледни представници друштава, њихови председници или чланови управе. Документарни записи показују да су певачка друштва, као и инструментални ансамбли војне музике, имали истакнуту друштвену улогу у значајним државним прославама и другим политичким приликама, вршећи уједно мисију националног и музичког просвећивања.

Писци који су део живота провели у страним срединама и бележе драгоцену сећања на музичке доживљаје из позоришта и опере (Тодор С. Виловски из Беча, краљица Наталија Обреновић из Венеције, Милан Савић из Сегедина, Јован Суботић из Пеште, Симо Матавуљ из Париза), у својеврсном „сучељавању“ утисака о музичком животу у иностранству и у домаћем окружењу, упечатљиво суде о месту и ступњу развоја српске музичке културе у односу на шири, западноевропски контекст. Уз осврте на различите форме и карактеристике делатности појединачних институција културе о којима пишу, мемоаристи у својим белешкама отварају и питања о разноликим друштвеним улогама музике – разматрају комплексно питање односа музике и политике, посредно коментаришући естетска начела и судове о значењу и смислу музике и њеним разноликим дејствима.

Слика јавних друштвених окупљања уз музику допуњена је приказима беседа и хуманитарних концерата, те балских свечаности, у којима су живописно приказане друштвене прилике међу Србима – наглашено је да су одређени типови балова одсликавали и припадност учесника различитим друштвеним сталежима.

Издвајају се утисци о различитим друштвеним функцијама музике, међу којима важну улогу има забавна, односно социјална и политичка, пре свега она која се односи на преношење националне идеје међу Србима, у различитим геополитичким оквирима. Упоредна слика културних прилика у Хабзбуршкој монархији и Србији чини се посебно значајном, с обзиром на крупне модернизацијске помаке који су уочени у друштвеном и музичком животу српске престонице у последњим деценијама 19. века.

Веома сложена слика динамике односа градске, варошке и сеоске традиције рефлектује се посебно и кроз записе о типовима и функцијама музицирања у овим различитим срединама. Тумачењем мемоарских сећања на музику (песме уз рад, песме везане за обичаје годишњег и животног циклуса, музика на саборима и вашарима) приказан је изражени степен очувања црквено-народне традиције у сеоској средини, а са друге стране карактеристични амалгам култура и музичких традиција у градском и варошком окружењу. У обе сфере, народни музичари (нарочито гуслар и гајдаш) представљени су као изразито цењени појединци, са статусом националних бардова.

Као део свакодневног, јавног и приватног живота, у свим поменутиим друштвеним сферама и регијама, истакнута су сећања на црквену музику. Упечатљиво је да писци разматрају различита питања у вези са њеном основном, литургијском, али и широм друштвеном функцијом, и то као приповедачи, слушаоци, посматрачи, или активни учесници. Осим записа о активностима угледних појаца, представника црквене јерархије, младих богослова и учитеља, као и првих српских мелографа, композитора и диригентата посвећених овој области, посебно су драгоцене сведочења о месту црквене музике у динамици свакодневног приватног живота међу лаицима.

Приказ музичког стваралаштва и извођаштва у свим поменутиим сферама пружа утисак да је у ери општег бујања националних идеја свет музике био погодно тле за негу српског духовног идентитета, као и за упознавање уметничких традиција других народа. Програмска, репертоарска политика омиљених друштвених окупљања увек је коментарисана и тоном који истиче национални призив. Било да је реч о односу српских народних и грађанских игара према играма страног порекла заступљеним на баловима и игранкама, о неговању националног хорског репертоара у оквиру делатности певачких друштава, о популарним родољубивим песмама на програмима беседа и концерата и у контекстима свакодневног приватног живота, о гусларском музицирању или о омиљеним концертним извођењима клавирске и камерне музике из пера словенских и српских аутора, доминира утисак о ширењу идеје српског народног уједињења путем специфичних дејстава музике. Са једнаким интересовањем, писци говоре и о концертним извођењима дела познатих западноевропских аутора, као и о увођењу нових жанрова у оквирима кафанског музичког репертоара. У упечатљивом маниру дискурса 19. века о родољубљу, ове теме су сродне Хердеровим схватањима специфичности „духа времена“ (*Zeitgeist*) и „духа нације“ (*Volksgeist*), која у целини одражавају висок ниво толеранције и интересовања за *друџоџ*, а искључују отпор и нетрпељивост као карактеристике национализма у епохи којој данас припадамо.

У документарним изворима коментарисани су готово сви музички жанрови који су били заступљени на музичком репертоару на подручјима о којима мемоаристи пишу. Аутори текстова доносе драгоцене резиме музичких новина из свог времена, показујући значајан ниво интересовања за

делатност савремених композитора, као и за савремену извођачку праксу. У складу са тренутком писања, доминирају осврти на област вокалне музичке традиције и стваралаштва – новине на пољу једногласне и вишегласне црквене музике, различити облици световне традиционалне, фолклорне музичке праксе. Нарочито је акцентовано питање популарности савремених песама, поново у сагласју са дискурсом актуелне националне идеологије.

У одломцима посвећеним композиторској делатности школованих, „професионалних“ музичара, препознат је њихов допринос у различитим областима стваралаштва – почев од пионирске мелографске делатности Корнелија Станковића, до процеса увођења и неговања вишегласног хорског певања у оквирима црквене, богослужбене музике (заслугом Николе Турковића, Александра Морфидиса-Нисиса, Корнелија Станковића, Тихомира Остојића), неговања и развоја световног хорског звука (уз Милана Миловука, Јосифа Маринковића, Стевана Мокрањца, Исидора Бајића, Јована Иванишевића, Миту Топаловића, Петра Коњовића), клавирског стваралаштва и извођаштва (Јован Пачу, Јован Иванишевић, Ида Добринковићева), педагогије (Морфидис-Нисис, Бајић, Остојић), као и области писања о музици (Пачу, Коњовић). Видимо да су знаменити музичари на писце оставили разноврсне утицаје, како кроз своје стваралаштво, тако и у домену активне професионалне сарадње.

Документарно-уметничке забелешке о музици одражавају оквире општег и уметничког, музичког образовања и духовног настројења писаца и њихових савременика, откривајући појединости о доминантним естетским начелима и судовима, те о њиховим личним афинитетима, музичким, слушачким, понекад и извођачким искуствима. Књижевно перо појединих аутора, поглавито Лазе Костића, Милана Савића, Тодора С. Виловског и Косте Христића, показује да су писци упознати са законитостима музичког језика и естетиком различитих епоха и уметничких стилова, стваралаштвом најпознатијих западноевропских композитора. Уочљиво је и да су појединци попут Нушића и Христића упућени у поље актуелних написа о музици, те и сегменте сопствених забележака заснивају, рецимо, на изводима из периодичне штампе.

Осим на општи систем вредновања (доживљај уметничког дела или догађаја, спремност за критичко или упоредно сагледавање различитих музичких традиција, жанрова итд.), непосредни контекст из којег писци приступају бележењу запажања о музичком животу средине којој су припадали, или коју упознају током краћег животног периода, утицао је и на поетику приповедања о одабраним „музичким“ садржајима у опусима аутора. Из тог разлога смо се, разматрајући обиље тема које су дотакнуте кроз мемоарске осврте о музици, спорадично усредсредили и на проблематику стила којим су одабрани документарни одломци писани.

Уочена је условљеност типа записа о музици природом документарно-уметничких жанрова. Иницијални однос аутора према фрагментима властитог сећања, те према процесу писања, неминовно одређује место музике

као теме у организацији тематско-морфолошких тежишта сваког појединачног дела. Писци на различитим нивоима доживљавају уметност другог, невербалног дискурса, а деликатност односа између елемената документарног и фикционалног у мемоарским врстама чини поменути слику додатно комплексном. На једној страни, отварају се могућности за тумачење мемоарских дела као сведочанстава о променама културних модела, о месту музике у оквирима превлађујуће друштвене свести или идеологије, а на другој, за усмерење ка спознавању унутрашње перспективе аутора који свет музике описују примарно акцентујући властито искуство.

Отуда можемо говорити и о „нивоима документарности“, односно о доприносима које мемоарски извори доносе гледано из визуре музиколошких истраживања. Подаци фактографског, хроничарског типа, лако ће бити препознати као драгоценост проширење (или потврда) досадашњих музиколошких сазнања. Чини се, са друге стране, да одломци у којима је присутан и одређени степен „фикције“, домишљања, маштања или постизације, осветљавају поље не мање значајно за музиколошка тумачења – оно које показује да музика разоткрива шароликост унутрашњих, духовних искустава и доживљаја, побуђујући иницијални књижевни, стваралачки импулс аутора. Поље црквене музике, рекло би се, писцима је у том смислу посебно инспиративно. Мемоарски описи црквеног појања одсликавају различите контексте из којих писци прилазе естетици музике богослужења, њихов доживљај црквене уметности, условљен степеном личног духовног искуства и интелектуалног ангажовања. Појединци који су и породично ближи литургијском животу Цркве (попут Суботића, Милићевића, Српкиње или Брзак) детаљно коментаришу аспекте музичког извођења из саме појачке праксе, са нарочитим освртима на садржај и поруке химнографских текстова. Група аутора, пак, истиче свој лични духовни доживљај, или изриче виђења о религиозности. Молитвено појање писце лишава страха од смрти и представља за њих животну радост, спону ка путу смирења, личног духовног узрастања, или путу ка вечности (Савић, Ненадовић, Десанчић, Ђорђевић).

Откривајући пориве аутора за специфичним видом аутопоетичког изражавања кроз напise о музици, представљена грађа отвара мноштво питања за будућа истраживања. Јавља се потреба да буде засебно коментарисан однос двеју уметности, књижевности и музике, рефлектован и у приповедачком стилу аутора – у смислу њиховог свеобухватног односа према сфери „музике“, као области о којој се приповеда, важном сегменту друштвено-културне стварности, али и као „средства“ приповедања или иницијалне инспирације за литерарно стваралаштво. Оквири различито усмерених расправа о интердисциплинарности и прожимањима уметности добили би, чини се, посебна одличја кроз дубљу анализу приповедачког стила и реторике писца који су музичке термине, као песничке метафоре, алегорије и сл., уткали у сам приповедачки језик. Са овим усмерењима, јавља се и подстицај за будућа истраживања статуса музике не само у оквирима документарно-уметничке прозе, него и фикционалних жанрова.

Крупна и сложена питања о култури сећања, о односу индивидуалног и колективног памћења, инспиративна као теоријско поље за тумачење представљене грађе, посебно интригирају и на постављање питања о савременом односу према свим разматраним темама. Отвара се мноштво могућих питања о перспективама из којих данас прилазимо сведочанствима о музичком наслеђу из претходног периода, али и о усмерењима нашег доживљаја садашњости на основу написа о прошлости. Из потребе за поређењима произлазе и питања: ко су данас учесници музицирања, посебно у приватној сфери? Какав је однос између света професионалног и аматерског музицирања и ко чини музичку публику, којим друштвеним круговима припадају љубитељи уметности? Има ли међу њима оних који музици посвећују дневничке или мемоарске записе? Да ли су и у ери доминације медија и непрестаног ширења њихових утицаја, мноштва лако доступних музичких садржаја, могући једнако интензивни музички доживљаји који посебно привлаче појединце ван професионалног света музике? Ко су у 20. веку били „наследници“ музиком инспирисаних културних посленика из 19. века и имамо ли данас књижевнике, државнике, политичаре, новинаре, историографе, који ову врсту мотивације проналазе у сферама културне, па и своје свакодневне делатности?

Конечно, следи и опште питање: шта је музика дала књижевности, а шта књижевност музици? Ово се питање у ужем смислу може односити на разматрани период 19. века и конкретна сведочанства која смо добили из пера аутора документарно-уметничке прозе, али у ширем, и на мноштво тема тек додирнутих у оквирима обрађене грађе. Налазимо се, отуд, пред подједнако инспиративним и изазовним задатком – да се отиснемо у токове нових истраживања.

ИЗВОРИ

- БРЗАК, Драгомир. *Са Авале на Босфор: њујне белешке са похода Београдског њевачког друштва, у априлу 1895. године*. Књажевац: Нота, 1980.
- Виловски, Тодор Стефановић. *Моје усвомене (1867–1881)*. Српска књижевност, Меморије, Дневници, Аутобиографије, 14, Београд: Нолит, 1988.
- Виловски, Тодор Стефановић. *Мемоари (1881–1916)*. Василије Крстић (прир.). Нови Сад: Прометеј, 2010.
- Вуковић, Гавро. *Мемоари*. 3. Цетиње – Титоград: Обод – Побједа, 1985.
- Грулић, Никанор. *Аутобиографија Никанора Грулића некадашњег епископа њакрачког*. Иларион Зеремски (прир.). Сремски Карловци: Богословски гласник, 1907.
- Грчић, Јован. *Поријетии с њисама*. 2, 3, 4. Загреб: Књижара З. и В. Васића – Издање загребачке добротворне задруге Српкиња, 1924, 1925, 1926.
- БОРЂЕВИЋ, Владан. *Њујничке цртице. Мирамаре – Сјуденица – Два дана кроз чешко-саску Швајцарску*. Београд: Државна штампарија, 1865.

- ЂОРЂЕВИЋ, Владан. *Успомене*. Београд: Нолит, 1988.
- ИГЂАТОВИЋ, Јаков. *Мемоари*. Живојин Бошков (прир.). Нови Сад – Приштина: Матица српска – Јединство, 1989.
- ИГЂАТОВИЋ, Јаков. *Вечити младожења*. Београд: Нолит, 2004.
- ЈОВАНОВИЋ, Владимир. *Успомене*. Василије Крстић (прир.). Београд: Београдски издавачко-графички завод, 1988.
- КАЛИК, Спира. *Из Београда у Солун и Скопље с Београдским њевачким друшћивом*. Београд: Штампарија Петра К. Танасковића, 1894.
- КОСТИЋ, Лаза. *Књига о Змају*. Београд: Просвета, 1984.
- КОСТИЋ, Лаза. *Из мога животоа*. Београд: Српска књижевност, Мемоари, Дневници, Аутобиографије, 15, Нолит, 1988.
- КОСТИЋ, Лаза. *О њолици, о уменисти*. Новински чланци, II, III, IV, 1881–1883, Младен Лесковац (прир.). Нови Сад: Матица српска, 1990.
- КОСТИЋ, Лаза. *О књижевности*. *Мемоари*, 1. др Предраг Палавистра (прир.). Нови Сад: Матица српска, 1991.
- КРСТИЋ, Никола. *Дневник, Приватни животи II, 3. јануар 1867 – 6. децембар 1874*. Александра Вулетић (прир.). Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- МАТАВУЉ, Симо. *Бљешке једног њисца*. Српска књижевност, Мемоари, Дневници, Аутобиографије, 13, Београд: Нолит, 1988.
- МИЛИЋЕВИЋ, Милан Ђ. *Из својих успомена*. Београд: Нолит, 1989
- МИЛИЋЕВИЋ, Милан Ђ. *Дневник* (1. јануар 1869–22. септембар 1872). Петар В. Крстић (прир.). Београд: Радио-телевизија Србије – Завод за уџбенике, 2011.
- МИЛИЋЕВИЋ, Милан Ђ. *Пуџничка њисма и записи из књажевачког краја*. Књажевац: Народна библиотека „Ђегош“, 2014.
- НЕНАДОВИЋ, Љубомир. *Писма из Италије. Одабрана дела*, Библиотека Српска књижевност у сто књига. Књ. 21. Живан Милисавац (ур.). Нови Сад – Београд: Матица српска, Српска књижевна задруга, 1972.
- НУШИЋ, Бранислав. *Сџари Београд*. Београд: Просвета, 1984.
- НУШИЋ, Бранислав. *Косово. Оџис земље и народа*. Св. 1, 2. Нови Сад: Матица српска, 1902, 1903.
- ОБРЕНОВИЋ, краљица Наталија. *Моје успомене*. Иванка Павловић (прев. са француског). Љубинка Трговчевић (прир.). Српски мемоари. Књ. 7. Београд: Српска књижевна задруга, 2006.
- ОСТОЈИЋ, Тихомир. *Дневник*. Рукописно одељење Матице српске (РОМС), М. 5901.
- ПЕТРОВИЋ I ЊЕГОШ, Никола. *Мемоари*. Цетиње-Гитоград: Побједа, 1988.
- ПОЛИТ-ДЕСАНЧИЋ, Михаило. *Успомене. Покојници, Како сам свој век њровео*. Сава Дамјанов (прир.). Нови Сад: Новосадски манускрипт, 2006.
- САВИЋ, Милан. *Из њрошћих дана*. Нови Сад: Издање српске књижаре браће Поповића, 1902.
- САВИЋ, Милан. *Прилике из мога животоа*. Миливој Ненин и Зорица Хаџић (прир.). Нови Сад: Академска књига, 2009.

- САВИЋ, Милан. *Наци сѝари*. Нови Сад: Градска библиотека, 2010.
- САВИЋ, Милан. *Лаза Косѝић*. Београд: Службени гласник, 2011.
- СОФРИЋ, Павле. *Моменти из ѝрошлосѝи и садашњосѝи вароши Сенијандреје, Моје љачке усѝомене*. Панчево: Библиотека Осветљења, 1994.
- СТОЛАДИНОВИЋ, Милица, Српкиња. *У Фрушкој ѓори 1854*. Београд: Просвета, 1985.
- СУБОТИЋ, Јован. *Живоѝ Дра Јована Субоѝића*. Књ. 1–5. Нови Сад: Матица српска, 1901–1910.
- СУБОТИЋ, Савка. *Усѝомене*. Ана Столић (прир.). Српски мемоари. Књ. 8. Београд: Српска књижевна задруга, 2001.
- ТОДОРОВИЋ, Пера. *Дневник*. Латинка Перовић (прир.). Београд: Српска књижевна задруга, 1990.
- ТОДОРОВИЋ, Стеван. *Ауѝобиоѓрафија*. Нови Сад: Матица српска, 1951.
- ХРИСТИЋ, Коста Н. *Зайиси сѝароѓ Беоѓраћанина*. Српска књижевност, Мемоари, Дневници, Аутобиографије. 17. Београд: Нолит, 1989.
- ШАПЧАНИН, П. Милорад. *С Дрине на Нишаву*. Београд: Државна штампарија, 1879.

ЛИТЕРАТУРА

- ВУКИЋЕВИЋ, Драгана. Поетика читања: критика прозе 1868–1901. *Књижевна исѝорија* XXX/104 (1998): 47–59.
- ДИГА, Жак. *Кулѝурни живоѝ у Евроѝи на ѝрелазу из 19. у 20. век*. Татјана Портман (прир.). Београд: Сѝо, 2007.
- ДИМИТРИЈЕВИЋ-СТОШИЋ, Полексија Д. *Посела у сѝароме Беоѓраду*. Шабац – Београд: „Драган Срнић“, 1965.
- ЖИВКОВИЋ, Драгиша. *Евроѝски оквири срѝске књижевносѝи*. I, II, V. Београд: Просвета, 1994.
- ИВАНИЋ, Душан. *Мемоарска ѝроза XVIII и XIX века*. Зборник. Књ. 2. Д. Иванић (прир.). Београд: Нолит, 1989.
- ИВАНИЋ, Душан. *Мемоари Јакова Игњатовића у контексту српске мемоаристике 19. вијека*. *Зборник Маѝице срѝске за књижевносѝи и језик* 38/1 (1990): 53–62.
- ИВАНИЋ, Душан. Аутобиографско-мемоарска проза у српској књижевности 18. и 19. вијека. *Облик и врејеме. Сѝудије из исѝорије и ѝоеѝике срѝске књижевносѝи*. Београд – Нови Сад: Будућност – Просвета, 1995, 19–44.
- ИВАНИЋ, Душан, Драгана Вукићевић. *Ка ѝоеѝици срѝскоѓ реализма*. Београд: Завод за уѓбенике, 2007.
- ИСТОРИЈА ПРИВАТНОГ ЖИВОТА. ОД ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА*. Филип Аријес и Жорж Диби (прир.). Љиљана Мирковић (прев. са француског). Београд: Сѝо 2003.
- КОКАНОВИЋ-МАРКОВИЋ, Маријана. *Друшѝвена улоѓа салонске музике у живоѝу и сисѝему вредносѝи срѝскоѓ ѓраћансѝва у 19. веку*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2014.

- Лалић-Михалловић, Данка. *Српско традиционално певање уз гусле. Гусларска пракса као комуникациони процес*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2014.
- ЛЕСКОВАЦ, Младен. *Лаза Косић*. Нови Сад: Матица српска, 1991.
- МАКУЉЕВИЋ, Ненад. *Умешност и национална идеја у XIX веку*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- ПРИВАТНИ ЖИВОТ КОД СРБА У 19. ВЕКУ*. Београд: Слио, 2006.
- МАЛЕ, Албер. *Дневник са српског двора 1892–1894*. Љиљана Мирковић (прир. и прев). Београд: Слио, 1999.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар. *Методологија проучавања књижевности*. Београд –Требник, 2000.
- МИШКОВИЋ, Наташа. *Базари и булевари. Свети живоша у Београду 19. века*. Београд: Музеј града Београда, 2010.
- ПЕТРОВИЋ, Даница. *Фрушкогорски манастири и српско појање. Фрушкогорски манастири*. Галерија САНУ. Књ. 66, Београд, 1990, 178–196.
- РОСИЋ, Тајана. *Произвольност дневника. Романџичарски дневник у српској књижевности*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1994.
- СТОЈАНОВИЋ, Дубравка. *Калдрма и асфали*. Београд: Удружење за друштвену историју, 2012.
- СТОЛИЋ, Ана. *Двор у Београду (1880–1903), између традиционалног и модерног. Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века, 2, Положај жене као мерило модернизације*. Београд: Институт за новију историју Србије, 1998: 101–112.
- ТИМОТИЈЕВИЋ, Мирослав. *Рађање модерне приватности: приватни животи Срба у Хабзбуршкој монархији од краја 17. до почетка 19. века*. Београд: Слио, 2006.
- ЦЕПИНА, Мирјана. *Друштвени и забавни животи савремених Новосађана*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 1983.
- ШКЛОВСКИ, Виктор. *О теорији прозе*. Мирјана Грбић, Филип Грбић (прев.). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2015.

*

- BUŽINJSKA, Ana, Mihal Pavel MARKOVSKI. *Književne teorije XX veka*. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
- BERNAERTS, Lars, Dirk VAN HULLE. Narrative across Versions: Narratology Meets Genetic Criticism. *Poetics Today* 34/ 3 (2013): 281–326.

Nataša D. Marjanović

MUSIC IN SERBIAN DOCUMENTARY PROSE IN THE SECOND HALF
OF THE XIX CENTURY

Summary

In this study the documentary prose (memoirs, diaries, autobiographies and travelogues, as well as selected biographical essays about the renowned individuals) written in the second half of the XIX century by prominent Serbian cultural workers, artists, statesmen, journalists and politicians is regarded as a valuable material for exploring the links and flows between Serbian cultural and musical histories.

The sources confirm that, both in the public and private spheres, music was an important segment of all strata of the XIX-century Serbian society in complex geopolitical and cultural-historical contexts. In a diachronic perspective the analysed material reflects the dynamics and evolution of the types of presence of music and musical life in all countries populated by the Serbs in this period: the Habsburg Monarchy, the Principality and Kingdom of Serbia and the Serbian enclaves in other nations.

The documents testify about the place of music in the spheres of personal interest, affinities and experiences of the writers and their contemporaries, i.e. they reflect the status of music in the context of everyday cultural life of the Serbs in the XIX century. By means of separate thematic descriptions of music in the sources, the music creators, performers and audiences are portrayed, the activities of important music institutions are presented, various types and opportunities for making music are described, the aspects of musical interpretation are commented on, and the features of traditions of vocal and instrumental musical practices from different regions are analysed.

The collected sources have been analysed and assessed with respect to their contents and the authors' attitudes, and the deliberation of the hypotheses posed here is compliant with the inspection of the relevant studies from the realms of general and cultural histories, histories of literature and literary criticism, music history, cultural anthropology and art history. Due to the nature of the sources, these testimonies usually point to an individualised, partial perspective, often subordinated to the function and type of text, the poetics of certain authors and the concepts of specific memoirs. The "level of documentarity" of the memoir sources is discussed separately, as well as the dependence of the types of writings about music on the nature of the genres of documentary prose.

Музиколошки институт САНУ
Београд
natasamarjanovic4@gmail.com